

SLOVA I GLASOVI U SLOVAČKOM I HRVATSKOM
KNJIŽEVNOM JEZIKU

1. Uvod

Ova se fonetsko-fonološka i ortografsko-ortoepska usporedba zasniva na iskustvima nastavnika slovačkoga jezika u hrvatskoj sredini, koji je izvorni slovački govornik. Riječ je o *početničkim* problemima u usvajanju jednoga od dvaju srodnih jezika, koji (problemi) nisu uvjetovani samo razlikama u fonološkim sustavima slovačkoga i hrvatskoga jezika ili u njihovoj ortografskoj i ortoepskoj normi, nego i nizom teorijskih pitanja na koja suvremeni jezikoslovci ne odgovaraju jednoznačno.*

Na temelju odnosa slova i glasova, tj. grafema i fonema,¹ određuju se pravopisna načela pojedinih jezika. U određivanju odnosa između slova i glasova u slovačkome pravopisu jednoznačno dominira *fonemsko načelo*. To znači da se jedan glas koji ima vrijednost samostalnoga fonema označava jednim slovom, pri čemu postoje i iznimke, odnosno posebnosti kao što su dvoslovi (*dz*, *dž*, *ch*), slova koja označavaju skup glasova *q* [kv] i *x* [ks], [gz], bilježenje jednoga glasa /i/ dvama slovima *i* ili *y*, dvoglasni /ia/, /ie/, /iu/ i njihovo zapisivanje, pisanje slogotvornih glasova /r̥/ i /r̥̥/ onako kako se pišu neslogotvorni /r/ i /l/, te pisanje glasova /d̥/, /t̥/, /ñ/, /ŋ/ kao /d/, /t/, /n/, /l/ ispred *e*, *i*, *í*, *ia*, *ie*, *iu* (o tome više vidjeti dolje).

I hrvatska je latinica fonemsko pismo. To znači da načelno svako slovo odgovara jednomu fonemu hrvatskoga jezika, ali kao i u slovačkome postoje neke iznimke u kojima jednoznačan odnos između slova i fonema nije ostvaren: slogotvorno /r̥/ bilježi se slovom *r* kao i neslogotvorno /r/, niz slova *ije* bilježi niz triju fonema i dugi refleks jata, fonemi /ž/, /l/ i /ň/ bilježe se dvoslovima *dž*, *lj* i *nj*.² Za razliku od hrvatskoga pravopisa u slovačkome pravopisu fonemsko je načelo dopunjeno još *morfemskim*, *gramatičkim* i *etimološkim* načelom.³

* Srdačno zahvaljujem prof. Dubravki Sesar na njezinim konstruktivnim napomenama, dopunama i korekturama.

¹ U ovom se članku nazivi "slovo" i "glas" odnose na "grafem" i "fonem", tj. na njihove pravopisne i pravogovorne realizacije.

² Usp. *Hrvatski pravopis* 2007: 4.

³ Šturova kodifikacija pravopisa (40-te godine 19. st.) bila je utemeljena na fonemskom pravopisnom načelu. Tek nakon reforme M. Hattale (1852.) pravopis je dopunjen i pojačan morfemskim, gramatičkim te

U ovom se radu uspoređuje grafemski i fonemski sustav suvremenoga slovačkoga i hrvatskoga književnoga jezika. Polazi se od opisa slova i glasova u slovačkome, pri čemu se pozornost daje prije svega onim jezičnim pojavama po kojima se slovački razlikuje od hrvatskoga jezika. Upravo takve razlike mogu prouzročiti poteškoće kod hrvatskih govornika na fonetskoj i pravopisnoj razini pri svladavanju slovačkoga jezika, te u suprotnom smjeru kod slovačkih govornika pri svladavanju hrvatskoga jezika.

2. Slova

Slovački i hrvatski književni jezik služe se latinicom, tj. slovima koja potječu iz latinskoga pisma i koja su prilagođena vlastitim sustavima. Prilagodba se tiče prije svega slova s dijakritičkim znakovima. Slovačka abeceda broji 46 slova prema suvremenom pravopisu *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000), a hrvatska abeceda (tzv. gajica) ima 30 slova prema *Hrvatskom pravopisu* (2007, 2010). Slovačka i hrvatska slova dijele se na mala i velika i u abecedi imaju svoj stabilan redoslijed. Njihovi točni nazivi u slovačkome i hrvatskome jeziku prema suvremenim pravopisima navedeni su u Prilogu.

Slovačka i hrvatska abeceda podudaraju se u 26 slova. Slovačka abeceda ima dakle 20 slova po kojima se razlikuje od hrvatske, bez obzira na velika i mala slova⁴: *Á á, Ā ä, Ď d', DZ dz, Ě é, CH ch, Í í, Ĺ ľ, L l, Ň ň, Ó ó, Ô ô, Q q, Ř ř, Ť ť, Ú ú, W w, X x, Y y, Ý ý*. S obzirom na broj drugačijih slova slovačka abeceda Hrvatima može izgledati vrlo komplicirano.⁵

Međutim, kad se oduzmu sva slova s oznakom dužine te (strana) slova *q, x, w, y* koja se pojavljuju i u hrvatskim tekstovima (vidjeti dolje), preostaje samo 8 drugačijih slova u slovačkoj abecedi: četiri slova za suglasnike *Ď d', Ť ť, Ň ň, L l*, dvoslovi *Dz dz, Ch ch*,

etimološkim načelom, čime se slovački pravopis približio češkomu. Prema morfemskom načelu zadržava se jedinstveni oblik morfema sa zvučnim ili bezzvučnim suglasnikom neovisno od izgovora (npr. *vrabec – vrabca* za razliku od hrv. *vrabac – vrapca*), što znači da jednačenje po zvučnosti u slovačkome ne utječe na pravopis. Gramatičko i etimološko načelo tiču se prije svega pisanja grafema *i, í* ili *y, ý*. Prema gramatičkom načelu pisanje *y* ili *i* razlikuje se u nekim gramatičkim morfemima, npr. kod pridjeva muškoga roda u nominativu jednine piše se *y/ý*, a u nominativu množine *i/í* (nom. jd., m. r.: *pekný chlap* "lijep muškarac" – nom. mn. *pekní chlapi* "lijepi muškarci"). Prema etimološkom načelu određuje se npr. pisanje *y/ý* u tzv. izabranim riječima (slov. *vybrané slová*: npr. *ryba* "riba", *jazyk* "jezik", *syn* "sin", *myš* "miš" itd.). U hrvatskom se pravopisno odstupanje od izgovora javlja na morfemskim granicama u pojedinim slučajevima: npr. *jedanput* a ne *jedamput*, *iznadprosječan* a ne *iznatprosječan* (ali *natprosječan!*), *gradski* a ne *gracki* i slično.

⁴ U ovom se radu pojedina slova (grafemi) odvajaju od ostaloga teksta *kurzivom*. Malo slovo "a" mijenja se u kurzivu u *a* (slično: *á – á, ä – ä*).

⁵ Josip Andrić, autor prve slovačke gramatike na hrvatskome, piše sljedeće: "Budući da hrvatska abeceda ima samo 30 slova, vidimo odmah, da je slovački pravopis teži i zapleteniji od hrvatskoga. K tomu dolazi još i to, da se prema slovačkom pravopisu u tuđim riječima upotrebljava i slovo *x*, gdje mi u hrvatskom pišemo *ks*, na pr. (hrv. Aleksandar), *explózia* (hrv. eksplozija), itd." (Andrić 1942: 31).

samoglasnik *Ā ā* te dvoglasnik *Ō ô* (o njima vidjeti dalje). Nasuprot tomu, hrvatska abeceda ima četiri slova koja ne poznaje slovački grafemski sustav: *Ć ć, Đ đ, Lj lj, Nj nj*.

2.1. Dijakritički znakovi

Za razliku od latinskoga pisma slovačka i hrvatska abeceda koriste se dijakritičkim znakovima. Znak mekoće (*ˇ*) (slov. *mäkcĕň*) imaju i u hrvatskome i u slovačkome jeziku velika i mala slova: *Č, č, Š, š, Ž, ž*, a samo u slovačkome *Ň, ň*, i velika slova *Ď, Ť*. Kod malih slovačkih tiskanih slova *d', t'* mekoća se označava apostrofom (*'*), kao i kod slova *L, l'*. Međutim, u pisanim slovima *d', t', L, l'* mekoća se pak označava kvačicom (usp. dolje slike s pisanom abecedom). U hrvatskome se za označavanje mekoće koriste i dodatni dijakritički znakovi u slovima *Ć, ć* i *Đ, đ*.⁶

Osim znakova mekoće u slovačkim se slovima od dijakritičkih znakova rabi još znak dužine (*˘*) (slov. *dĺžeň*): *Á á, Ě é, Í í, Ó ó, Ú ú, Ý ý, Ř ř, Ľ ľ*; dvije nadslovne točke (*¨*) (slov. *dve bodky*): *Ä ä*; te okrenuta kvačica (*ˆ*) (slov. *vokáň*): *Ô ô*.⁷

2.2. Dvoslovi

Dvoslovi ili digrafi (slov. *zložky, dvojznaky*) rabe se i u jednom i u drugom pismu za jedan glas (fonem). Slovačko pismo ima tri dvoslova: *dz, dž, ch* (npr. *medzi, džavot, pichat*), koje treba razlikovati od slova *d-z, d-ž, c-h* na granici morfema: *od-zemok, od-žať, viac-hlasný*). Hrvatsko pismo ima također tri dvoslova *dž, lj* i *nj*, koje također treba razlikovati od spoja njihovih slova na granici morfema npr. *nad-živjeti, izvan-jezični*.

2.3. Slova *q, x, w, y, ý*

Suvremeni slovački pravopisi navode slova *q, x, w* kao slova vlastite abecede, za razliku od hrvatskih pravopisa i hrvatske abecede. Njihovo navođenje unutar slovačke abecede u ostaloj literaturi ipak nije potpuno ujednačeno.⁸ I u hrvatskom i u slovačkom

⁶ Slova *Č č* i *Ć ć* u hrvatskom se razgovorno, tj. neterminološki, zovu "tvrdo" (*Č č*) i "meko" (*Ć ć*), prema čemu dijakritički znak *ˇ* ne bi bio znak "mekoće", već "tvrdoće".

⁷ Tu treba još jednom upozoriti na razliku između slova *L, l'* s apostrofom za označavanje mekoće (umjesto kvačice) i slova *Ľ, ľ* sa znakom za označavanje dužine. U inozemnom tisku slovačkih tekstova najčešće dolazi do zamjene takvih slovačkih dijakritičkih znakova.

⁸ Npr. u Ondruš, Sabol 1987: 154 slova *q, x, w* ne navode se kao dio slovačke abecede (autori navode samo 43 slova), nego se ubrajaju u skupinu stranih slova kao što su *ö, ü*. U Sokolová, Musilová, Slančová 2007: 21

pravopisu spominje se njihova uporaba u pisanju stranih imena i riječi. Slova *q* i *x* u slovačkome ne označavaju posebne glasove (foneme), već skup glasova, npr. *q* [kv], [k] u *Quebec*, *Quito* [kvibek], [kito], *x* [ks], [gz] u *xylofón* [ksilofón] ili u *exemplár* [egzemplár]. Slovo *w* označava u slovačkome isti glas kao slovo *v* [v], npr. *watt* [vat]. U riječima u kojima se u slovačkom pismu piše *x*, u hrvatskom se pismu rabi skup znakova *ks*, *gz* za odgovarajući skup glasova, npr. *xylofón* – *ksilofon*, *exemplár* – *egzemplar*, *Alexander* – *Aleksandar/Aleksander*, ali se u hrvatskome pojavljuje kombinacija *x-puta*. U slovačkome se nikada ne rabi skup znakova *ks*, *gz* umjesto *x*. Uporaba slova *q*, *x*, *w* općenito gledano nema visoku čestocu. Upotrebljavaju se samo u stranim riječima, no ipak se s njima češće možemo sresti nego npr. u hrvatskome, što se vidi po broju natuknica koje se ispod tih slova navode u pravopisima istraženih jezika.⁹ Slovo *x* ušlo je čak u slovačku svakodnevnu uporabu, zahvaljujući učestalosti stranih riječi kao npr. *existovať*, *existujem*,... "biti, postojati", *fax*, *lexikón*, *maximálny*, *mixér*, *sex*, *text*, *teletext*, *textil*, *vypit' na ex* "ispiti na eks, naskap", ...

U hrvatskome pismu slovo *y* ravnopravno je slovima *q*, *x*, *w*. Upotrebljava se u stranim vlastitim imenima ili drugim neprilagođenim stranim riječima. U slovačkome se slova *y*, *y'* osim u stranim upotrebljavaju i u domaćim riječima. Osim u gramatičkim nastavcima rabe se prema etimološkom načelu i u domaćim korijenskim morfemima tzv. "izabranih riječi" (*vybrané slová*), koje treba naučiti, jer se *y*, *y'* u izgovoru ne razlikuju od *i*, *i'* (npr. *byť* "biti, postojati" i *bit'* "biti, tući"). Samo u nekim slučajevima slova *y*, *y'* / *i*, *i'* ukazuju na "tvrdoću" ili "mekoću" u izgovoru prethodnoga suglasnika (npr. usp. dolje kod *d*, *t*, *n*, *l* ispred *i*, *i'*), zato je u slovačkome rašireno slovo *y* zvati "tvrđim" (*tvrde y*), a *i* "mekim" (*mäkké i*).¹⁰

navedeno je 48 slova slovačkoga grafemskoga sustava, pri čemu se nadodaju slova (za diftonge) *ia*, *ie*, *iu*, koja se tu shvaćaju kao digrafi ("zložky"). Slova *x* i *w* se navode, pri čemu *w* stoji u zagradama, a slovo *q* se ne navodi.

⁹ Npr., *Hrvatski pravopis iz 2007.* nema nijednu natuknicu pod *q*, *x*, *w*, *y*. *Hrvatski pravopis iz 2010.* ima pod grafemom *w* tri natuknice, pod *x* četiri, a pod *y* dvije natuknice. Pod *q* nema nijedne natuknice. U slovačkom pravopisu *Pravidlá slovenského pravopisu iz 2000.* navedeno je pod *x* 15 natuknica i ispod njih neke izvedenice, ispod slova *w* 16, i ispod slova *q* dvije natuknice s izvedenicama. Ispod slova *y* nalazi se 14 stranih riječi, koje započinju ipsilonom. Naravno, tu nisu uračunate riječi u kojima se spomenuti grafemi pišu unutar njih.

¹⁰ Prema kriteriju pisanja *i/y* u opisu slovačkih suglasnika često se susrećemo s pravopisnom podjelom suglasnika na "tvrde suglasnike", tj. one iza kojih se piše "tvrdo y" (*tvrde*: *g*, *h*, *ch*, *k*, *d*, *t*, *n*, *l*), "meke suglasnike", iza kojih se piše "meko i" (*mäkké*: *c*, *dz*, *j*, *č*, *ž*, *š*, *dž*, *d'*, *t'*, *ň*, *l'*) te "dvojake suglasnike" iza kojih se može pisati *y* i *i* (*obojaké*: *b*, *m*, *p*, *r*, *s* *v*, *z*, (*f*)). U nekim slučajevima, posebno u inozemnoj školskoj literaturi, ta pravopisna podjela navodi se kao jedina kod slovačkih suglasnika ili se miješa s artikulacijsko-akustičnom podjelom suglasnika. Slovački jezikoslovac Jozef Mistrík smatra da je ta raspodjela zastarjela zbog velike internacionalizacije slovačkoga jezika, jer se u velikom broju riječi iza tzv. mekih suglasnika piše *y* (bicykel, cyklus), a iza tzv. tvrdih suglasnika *i* (kino, gitara). Stoga to zastarjelo pravilo treba zamijeniti pravilom o etimološkom pravopisnom načelu (Mistrík 2002: 196). Međutim, u slovačkom društvu ima i onih koji bi najradije potpuno ukinuli *ipsilon*.

Dakle, slova (grafemi) *y*, *y'* označavaju u današnjem slovačkome jeziku iste glasove (foneme) kao *i*, *í*. To znači da se fonem /i/ [i] označava dvama slovima: *i*, *y* odnosno /i/ [í] s *í*, *y'*. Slova *y* i *y'* razlikuju se međusobno znakom dužine te označavaju glasove /i/, /i/ koji se također razlikuju kvantitetom. Slovačka slova *y*, *y'* u hrvatskom se jeziku transkribiraju kao kratko *i* u oba slučaja, jer u hrvatskome pravopisu ne postoji oznaka kvantitete (npr. *Beskydy* → *Beskidi*, *Starý Smokovec* → *Stari Smokovec*).¹¹

2.4. Pisana slova

Pisana slova slovačke i hrvatske abecede na prvi se pogled razlikuju malo (vidjeti u Prilogu), ali i te neznatne razlike treba vježbati da bi se pisana slova svladala. Hrvatska pisana slova grafički su bliža tiskanim slovima nego slovačka (usp. npr. A, B, N, P), pri čemu se pisanje nekih slova (većinom malih: *s*, *š*, *t*, *u*, *m*, *n*, *z*, *ž* itd.) u *Hrvatskom pravopisu* izdanom u Matici hrvatskoj (2007: 3) razlikuje od pisanja istih slova u *Hrvatskom pravopisu* Stjepana Babića i Milana Mogaša (2010: 14). Također postoje razlike između spomenutih hrvatskih pravopisa i hrvatskih školskih udžbenika. Za slovačku pisanu abecedu postoje ujednačena pravila, kojih se učitelji i đaci barem u prvim razredima slovačkih škola strogo pridržavaju.

3. Glasovi

Na temelju fonoloških razlikovnih obilježja¹² u suvremenoj se slovakistici prihvaća mišljenje da je u slovačkome jeziku 46 glasova/glasnika koji označavaju samostalne foneme: 11 samoglasnika (vokala, monoftonga), 4 dvoglasnika (diftonga), 4 slogotvorna glasa (sonanta) i 27 suglasnika (konsonanata). Ostali glasovi smatraju se alofonima ili izgovornim

¹¹ I u jednom i u drugom pravopisu navode se i druga slova koja se upotrebljavaju (iz tradicionalnih, povijesnih razloga) u pisanju stranih vlastitih imena ili drugih stranih riječi, npr. *ö*, *ü*, *ő*, *ű*, *ł* itd.

¹² Fonološka razlikovna obilježja slovačkih fonema povezana su s artikulacijsko-akustičkim i funkcionalnim obilježjima. Kao fonološka razlikovna obilježja vokalnih fonema navode se u slovačkoj fonologiji sljedeća (prema Sičáková 2002): 1. vokalnost (V), 2. nekonzonantnost (C°), 3. difuznost – nedifuznost/kompaktnost (D–D°), 4. koncentriranost – nekoncentriranost (Cc–Cc°), 5. "uskost" – "neuskost" (Nr–Nr°; prema obujmu izgovornih šupljina i veličini otvora), 6. labijaliziranost – nelabijaliziranost (Lb–Lb°), 7. kvantitativnost – nekvantitativnost (Lg–Lg°), 8. kliznost – nekliznost (G–G°). Fonološka razlikovna obilježja slovačkih konsonantnih fonema su 1. vokalnost – nevokalnost (V–V°), 2. konsonantnost – nekonzonantnost (C–C°); s mjestom artikulacije usko je povezana 3. difuznost – nedifuznost/kompaktnost (D–D°), 9. akutnost – neakutnost, gravisnost (A–A°); s vrstom prepreke povezano je fonološko obilježje 10. okluzivnost – neokluzivnost (O–O°), 11. lateralnost – nelateralnost (Lt–Lt°); s akustičkim efektom povezana je 12. šuštavost/ sibilantnost – nešuštavost/ nesibilantnost (S–S°), 13. zvučnost – bezzvučnost (Vc–Vc°) i 14. nazalnost – nenazalnost/ oralnost (N–N°). U pojedinim fonološkim opisima i klasifikacijama postoje razilaženja. Na hrvatskoj strani o tome usp. Jelaska 2004.

varijantama.¹³ Varijante mogu biti kombinatorne ili fakultativne, tj. one koje ovise ili ne ovise o glasovnoj okolini. Potonje se smatraju i individualnima, a mogu nastati npr. pod utjecajem navika pojedinih govornika.

U hrvatskom glasovnom sustavu prema prevladavajućem mišljenju postoje 32 samostalna fonema: 25 suglasnika, 5 samoglasnika, jedan dvoglasnik /ie/ i slogotvorni /r/ (usp. npr. Barić... 1997: 44). Ipak, u jezikoslovnoj literaturi mišljenja o broju glasova s vrijednošću samostalnoga fonema mogu se razlikovati pa se njihov broj kreće od 29 do 32. Do razilaženja dolazi prije svega u tumačenju dvoglasnika /ie/, ali i u razumijevanju slogotvornoga /r/, te suglasnika /č/ i /ǵ/(/ž/)¹⁴.

U slovačkom jeziku *vokali* i *konsonanti* tradicionalno se zovu i *samoglasnicima* (slov. *samohlásky*) i *suglasnicima* (slov. *spoluhlásky*). Slična uporaba domaćih naziva postoji i u hrvatskome (tako npr. u Barić 1997), iako se sve više usvaja (opravdano) mišljenje da ti nazivi ne bi trebali biti istoznačni jer su *samoglasnici* i *suglasnici* tvorbeno motivirani kriterijem slogotvornosti, tj. ulogom u slogu (u značenju *silabični glasovi*, tj. *silabemi* i *nesilabični glasovi*, tj. *asilabemi*).¹⁵ U hrvatskom jezikoslovlju proširili su se nazivi *otvornici* i *zatvornici* kao zamjena za internacionalizme *vokali* i *konsonanti*. Slovačko jezikoslovlje nema takvih zamjenskih naziva. U ovom se članku zbog tehničkih razloga nazivi *samoglasnici* i *suglasnici* rabe u svojem tradicionalnom značenju, što odgovara uporabi slovačkih naziva *samohlásky* (samoglasnici) i *spoluhlásky* (suglasnici) koji su istoznačni nazivima *vokali* i *konsonanti*.

3.1. Samoglasnici

Samoglasnici (vokali) su nositelji sloga. Kod njihova oblikovanja prolaz je zračnoj struji slobodan. Slovački i hrvatski samoglasnici mogu se fonetski dijeliti prema položaju jezika u usnoj šupljini (u okomitom i u vodoravnom smjeru, tj. prema smjeru jezika naprijed ili natrag i prema uzdignutosti) (usp. dolje *Artikulacijske sheme vokalnih fonema*). Osim toga, slovački i hrvatski kod razdiobe samoglasnika imaju još jedan zajednički kriterij, i to oblik odnosno položaj usana, prema kojemu se slovački samoglasnici dijele na labijalizirane

¹³ O slovačkim alofonima [i], [y], [w], [m], [ŋ], [ɲ], [ɲ̥], [ɣ] usp. Sičáková 2002.

¹⁴ Kao primjer za moguća razilaženja ovdje je dovoljno navesti razmatranje I. Škarića u kojem broj hrvatskih fonema ovisi i o različitim varijetetima: "U klasičnom, dakle, tipu općega hrvatskoga postoji 31 fonemski glasnik, tj. uz poznatih 30 iz abecede još i samoglasnički /r/. U prihvatljivom tipu općega hrvatskoga mogla bi se nabrojiti do 32 fonemska glasnika ako se klasičnima pridoda dvoglasnik /ie/ ili ih bez /ǵ/ ima 31. U općeprihvaćenom hrvatskome postoji 29 fonema i toliko fonemskih glasnika, tj. 31 manje dvije palatalne afrikate /č/ i /ǵ/." (Škarić 2009: 71).

¹⁵ O tome usp. Jelaska 2004: 33–35.

(*zaokrúhlené*) i nelabijalizirane (*nezaokrúhlené*), a hrvatski samoglasnici na zaobljene, raširene i neutralne. Najveća razlika između slovačke i hrvatske klasifikacije samoglasnika jest ta da dužina odnosno kvantiteta samoglasnika u slovačkom ima fonološki razlikovnu vrijednost.¹⁶ Dakle, kvantitativnost – nekvantitativnost smatra se jednim od fonoloških razlikovnih obilježja slovačkih glasova (usp. i podrubnu bilješku 12). Zbog toga se u slovačkome razlikuju kratki i dugi samoglasnici koji vrijede kao samostalni fonemi pa stoga postoji 11 samoglasnika:

6 kratkih: *i /i/, e /e/, ä /ä/, a /a/, o /o/, u /u/*

5 dugih: *í /í/, é /é/, á /á/, ó /ó/, ú /ú/.*

Grafemi *y [i]*, *ý [í]* ne označavaju posebne glasove, već se izgovaraju kao *i, í [i]*, *[í]*. Stoga je *ipsilon* u slovačkome grafem bez vlastitoga fonema. Osim grafema *y, ý* svi ostali grafemi imaju jednoznačan odnos prema vokalnim fonemima koje izražavaju.

Slovački dugi samoglasnici traju otprilike dvostruko duže nego kratki. Njihovo kraćenje u izgovoru smatra se ortoepskom, a u pravopisu pravopisnom pogriješkom. Opreka kratkoga i dugoga samoglasnika u slovačkome je književnome jeziku funkcionalna, distinktivna, tj. ima značenjski razlikovnu funkciju. Kao što je već spomenuto, takvu ili sličnu funkciju ima u hrvatskome naglasak, s kojim je povezana i dužina samoglasnika. Dužinom se u slovačkome razlikuje semantičko i gramatičko značenje riječi ili vrste riječi, npr.

sud "bačva" – *súd* "sud"

zastávka "stajalište (autobusa)" – *zástavka* "(mala) zastava"

luky "lúk" (nom. mn. m. r.) – *lúky* "livada" (nom. mn. ž. r.)

slovensky "slovački" (prilog) – *slovenský* "slovački" (pridjev)

dobre "dobro" (prilog) – *dobré* "dobro" (pridjev, s. r.)

divá "divlja" (pridjev) – *díva* "gleda" (glagol, 3. os. jd.)

Ostvarivanje kratkih i dugih samoglasnika u slovačkome regulira se "pravilom o ritmičkom pokraćivanju" (zvan i "ritmički zakon", slov. *rytmický zákon*), koje kaže da dva

¹⁶ U hrvatskoj je fonologiji dužina (kvantiteta) prozodijsko obilježje koje se ne odražava na broj fonema. Isto vrijedi i za naglaske (dva duga i dva kratka) koji mogu imati distinktivnu funkciju kao i dužina u slovačkome (usp. *lúk* i *lûk*, *pâs* i *pâs*). Slovački naglasak za razliku od hrvatskoga nema distinktivnu funkciju. U pojedinim hrvatskim dijalektološkim radovima duge i kratke realizacije samoglasnika uzimaju se kao različiti fonemi pa npr. Ligorio kaže da u dubrovačkom govoru "jedanaest fonema može nositi slog", tj. pet dugih i pet kratkih samoglasnika i glas /r/ koji nema dugoga dvojnika (Ligorio 2009: 87).

duga samoglasnika ne mogu stajati jedan iza drugoga, odnosno da se dugi samoglasnik krati ako je ispred njega dugi samoglasnik, pri čemu vrijednost dugoga samoglasnika imaju i diftonzi. Dakle, dva duga samoglasnika neposredno jedan nakon drugoga u slovačkome se ne realiziraju. Međutim, u ostvarivanju toga pravila postoje iznimke (npr. u obrascima *lístie* "lišće", *pávi* "paunov", itd.).¹⁷

Učestalost pojedinih dugih samoglasnika u praksi je različita. Najrjeđe se rabe dugi samoglasnici *é*, *ó*. Npr. *é* se koristi samo u jednoj domaćoj imenici, u riječi *dcéra* "kći" i njezinim izvedenicama. Inače se nalazi u gramatičkim nastavcima pridjeva (tipa *pekného* "lijepoga"), nekih toponima (npr. *Vrbové*), zamjenica (*ktorého* "kojega"), rednih brojeva (*druhého* "drugoga") koji inače u nominativu jednine završavaju na *-ý*, *-é*, zatim u uzvicima (*jéj*) i u stranim riječima (*bazén*). Dugi samoglasnik *ó* upotrebljava se samo u stranim riječima (*balón*) i uzvicima (*hijó*).

Jedini samoglasnik koji nema korelacije dužine u slovačkome je *ä* /*ä*/ [æ]. Zove se i "široko ä" (*široké ä*). To je ujedno jedini slovački kratki samoglasnik koji ne postoji u hrvatskome književnome jeziku, no postoji npr. u hrvatskoj kajkavštini. U slovačkome se izgovoru danas ostvaruje dvojako, kao stilski obilježeni samoglasnik [æ] – niski (vertikalno), središnji (horizontalno), nelabijalizirani glas, između /a/ i /e/ i kao neobilježeni samoglasnik [e] – srednji (vertikalno), prednji (horizontalno), nelabijalizirani glas.¹⁸ Prvi se način ostvaruje (fakultativno) u visokom stilu (npr. u kazališnim predstavama, čitanju poezije itd.), a drugi je način proširen u neutralnoj komunikaciji. Dakle, /*ä*/ [æ] kao samostalni fonem postoji više-manje na teoretskoj razini. Taj slučaj (ne)realizacije fonema u govoru može se usporediti sa slučajem hrvatskoga fonema /*č*/ koji se u hrvatskoj praksi također uobičajeno ne izgovara, tj. izgovara se kao glas "[č]".

Bez obzira na izgovor, /*ä*/ se zadržava u slovačkom pravopisu, a njegovo je bilježenje u pismu obvezatno. Taj se fonem javlja kao zamjena za stari praslavenski prednji nazal, koji u slovačkim govorima postoji od 10. st., a u suvremenom se jeziku može ostvariti samo nakon četiri labijala *b*, *m*, *p*, *v* u nekoliko povijesno uvjetovanih slučajeva, npr.: *bábätko* "beba", *žriebä* "ždrijebe", *mäso* "meso", *mäkký* "mek, mekan", *päst'* "šaka, pest", *pät'* "pet", *päta* "peta", *väčši* "veći", *svätý* "sveti", *devät'* "devet" itd. Sve riječi i njihove izvedenice u kojima

¹⁷ Usp. npr. *Pravidlá slovenského pravopisu* 2000.

¹⁸ Postoji još regionalan izgovor i to kao samoglasnik /a/ [a].

se danas piše *ä* /ä/, treba naučiti. Pisanje *ä* pripada pravopisnoj problematici.¹⁹ U hrvatskome jeziku u toj poziciji alternira s *e*.

3.2. Dvoglasnici

U vokalnom sustavu slovačkoga jezika izdvajaju se i četiri dvoglasnika (diftonga) *ia* /ia/ [i̯a], *ie* /ie/ [i̯e], *iu* /iu/ [i̯u], *ô* /uo/ [u̯o]. U hrvatskom jeziku postoji samo jedan dvoglasnik, /je/, koji se u pismu bilježi kao *ije*.²⁰ Slovački dvoglasnici su uzlazni. Svi predstavljaju monofonematske jedinice koje se sastoje od jednoga neslogotvornoga i jednoga slogotvornoga elementa. Neslogotvorni element je kliznik [i̯] ili [u̯], a slogotvorni element je kratki samoglasnik /a/, /e/, /u/ ili /o/. Od svih slovačkih dvoglasnika samo /uo/ [u̯o] ima svoj poseban grafem *ô*. Tri ostala dvoglasnika izražena su kombinacijom grafema *ia*, *ie*, *iu* i time su u pismu identični s nizom pojedinih samoglasnika u istoj kombinaciji (*di-a-lekt*, *kon-fe-ren-ci-a*). Dvoglasnicima se smatraju samo takve kombinacije koje se realiziraju u okviru jednoga sloga (*dial'-ka* "daljina", *diev-ča* "djevojka"). Slovački dvoglasnici imaju osobinu nositelja dugoga sloga, tj. vrijede kao dugi samoglasnici (i za njih vrijedi pravilo o ritmičkom kraćenju). Samo dvoglasnik *ô* /uo/ može stajati na početku riječi (*ôsmak* "đak osmog razreda", *ôsmy* "osmi").

Artikulacijske sheme vokalnih fonema u slovačkome i hrvatskome

Slovački

i	u	í	ú	iu	
e	o	é	ó	ie	uo
ä	a	á	ia		

Hrvatski

i	u
e (ie)	o
a	

¹⁹ Usp. npr. *Pravidlá slovenského pravopisu* 2000.

²⁰ Zapis /je/ preuzet je iz *Hrvatskoga pravopisa* 2010: 14. Kao poseban fonem taj dvoglas u hrvatskom jezikoslovlju nije općeprihvaćen. Usp. Jelaska 2004: 72–79 i navedenu literaturu.

3.3. Slogotvorni /r̥/, /l̥/, /r̥̄/, /l̥̄/

S funkcionalnoga aspekta uz samoglasnike i dvoglasnike nositelji sloga u slovačkome mogu biti i sonorni sonanti: /r̥/, /l̥/, /r̥̄/, /l̥̄/. S fonetskoga aspekta oni se obično smatraju suglasnicima (konsonantima). Za njih je, kao i za ostale slovačke samoglasnike, karakteristična korelacija dužine s fonološkom vrijednošću, npr. *krk* "vrat", *krč* "grč", *vrtul'nik* "helikopter", *vrba* "vrba", *žltý* "žuti", *žltok* "žumanjak", *vlk* "vuk", *vĺča* "vučić, mladunče vuka", *vlna* "val", *vĺn* "valova" (gen. mn.).

Od neslogotvornoga vibranta /r/ [r] slogotvorni /r̥/ [r̥], /r̥̄/ [r̥̄] se razlikuju trajanjem ili brojem treptaja. Neslogotvorni /r/ [r] ima jedan treptaj, slogotvorni kratki /r̥/ [r̥] ima dva treptaja, a dugi slogotvorni /r̥̄/ [r̥̄] otprilike je dvostruko duži od njega. Slogotvorni /l̥/ [l̥] od neslogotvornoga laterala /l/ [l] razlikuje se time što je nositeljem sloga između dva suglasnika, čime dobiva viši stupanj zvučnosti. Dugi slogotvorni /l̥̄/ [l̥̄] od kratkoga se razlikuje samo trajanjem, pri čemu je također otprilike dvostruko duži nego njegov kratki korelat /l̥/ [l̥]. U slovačkome samo dugi slogotvorni sonanti imaju vlastite grafeme *ř*, *ĺ*, dok se kratki slogotvorni ne označavaju posebnim grafemima i pišu se kao neslogotvorni *r*, *l*.

I u hrvatskome slogotvorni /r̥/ može biti kratak s tri treptaja (npr. *přst*) i dug s pet treptaja (npr. *třn*) (usp. Barić... 1997: 49).²¹ Zato hrvatski govornici nemaju problema s ostvarivanjem slovačkih slogotvornih /r̥/, /r̥̄/, pa čak ni sa slovačkim /l̥/, jer se on može pojaviti i u hrvatskom jeziku (npr. u tuđicama i posuđenicama kao *bicikl*, *monokl*). Slogotvorni /r̥/ (kratki i dugi) u hrvatskome se također grafemski i ortografski ne razlikuje od neslogotvornoga /r/, pišu se isto – kao *r*.

Nositeljem sloga /r̥/, /l̥/, /r̥̄/, /l̥̄/ mogu u slovačkome biti samo u poziciji između dva suglasnika unutar riječi, za razliku od npr. češkoga u kojem mogu stajati i na kraju riječi (češ. *vítř* – slov. *viator* – hrv. *vjetar*, češ. *smysl* – slov. *zmysel* – hrv. *smisao*). U češkome ne postoji korelacija dužine kod slogotvornih /r̥/, /l̥/, ali zato postoji još jedan sonant koji je slogotvoran [m̥] (češ. *sedm* – slov. *sedem* – hrv. *sedam*, češ. *osm* – slov. *osem* – hrv. *osam*).

3.4. Suglasnici

²¹ Hrvatski jezikoslovci ne zauzimaju jednodušan stav o pitanju je li slogotvorni /r̥/ samostalan fonem ili alofon sonanta /r/ ili slogotvorna inačica fonema /r/. Usp. npr. u Petrović, Pavlinušić 2009. Iako se u tom radu status slogotvornoga /r̥/ u hrvatskom jeziku ne razrješava, navodi se obilna relevantna literatura. Osim toga u tom se radu daje i koristan popis imenica sa slogotvornim /r̥/ u hrvatskom jeziku.

Ne uključujući slogotvorne glasove /r/, /l/, /r̥/, /l̥/, slovački jezik ima 27, a hrvatski bez slogotvornoga /r̥/ ima 25 suglasnika (konsonanata). Za usporedbu navodimo tablicu s fonemima i njihovim odgovarajućim grafemima u slovačkome i hrvatskome jeziku.²²

S	fonem	b	c	č	-	d	d'	-	z	ž	f	g	h	x	j	k	l	l'	m	n	ň	p	r	s	š	t	t'	v	z	ž
	grafem	b	c	č	-	d	d'	-	dz	dž	f	g	h	ch	j	k	l	l'	m	n	ň	p	r	s	š	t	t'	v	z	ž
H	fonem	b	c	č	ć	d	-	đ	-	ž	f	g	-	h	i	k	l	lj	m	n	nj	p	r	s	š	t	-	v	z	ž
	grafem	b	c	č	ć	d	-	đ	-	ž	f	g	-	h	i	k	l	lj	m	n	nj	p	r	s	š	t	-	v	z	ž

Iz tablice se vidi da se većina suglasnika u slovačkome i hrvatskome podudara. Slovački fonemi /l̥/ /l̥/, /ň/ /ň/ ne razlikuju se od hrvatskih fonema /lj/ /lj/ i /nj/ /nj/. Razlikuju se samo "grafemski", dok se u govoru ostvaruju istovjetno: npr. hrv. *ljubiti*, slov. *l'úbit* ("voljeti"), hrv. *njuška*, slov. *ňufák*.²³

Različitih je suglasnika malo. Slovački jezik raspolaže fonemima /dz/, /d'/, /t'/, /h/ /h/ kojih hrvatski jezik nema, ali hrvatski ima /đ/ /đ/ i /ć/ /ć/ kojih nema u slovačkome. Oko njihova ostvarivanja u govoru, s iznimkom /dz/, pojavljuju se i najveće međusobne poteškoće.

3.4.1. Slovački fonem /dz/ = hrvatski alofon [z]

Slovački prealveolarni afrikatni fonem /dz/ izgovara se kao zvučna inačica (alofon [z]) glasa /c/ u hrvatskome ispred zvučnoga suglasnika, npr. *zec bi pobjegao* ['zezbi'pobjegao], *otac ga* [otaɔga].²⁴ /Dz/ je u slovačkome zvučni korelat bezvučnoga glasa /c/ i vrijedi kao samostalni fonem, pri čemu se u pismu označava digrafom *dz* (npr. *medza* "granica, međa", *medzera* "razmak", *medzi* "među, između"). Ne treba ga zamjenjivati sa skupom slova na granici morfema (npr. *od-zemok*, usp. *gore*).

3.4.2. Slovački /d'/, /t'/ ≅ hrvatski /đ/ /đ/, /ć/ /ć/

Slovački alveopalatalni dorzalni fonemi /d'/, /t'/ artikuliraju se na granici stražnjih desni i tvrdoga nepca, pri čemu jezik dodirne nepce cijelom dužinom, a ne samo vrhom kao

²² Tradicionalno se u hrvatskom jezikoslovlju /lj/ u transkripciji piše znakom ʎ, no rabi se i znak ʎ (usp. npr. *Hrvatski pravopis* 2007: 4).

²³ O slovačkome /l̥/ /l̥/ usp. i napomenu 25.

²⁴ Usp. Kursar, Sesar 2005: 274 i Škarić 2009: 71–72.

npr. kod alveolarnih /d/, /t/ (apikalni) koji se artikuliraju na prednjim desnim (prealveolarni). Slično vrijedi i za artikulacijski organ i tvorbeno mjesto korelata /n/, /l/ i /ň/, /l̥/. Upravo je na ove slovačke suglasnike ograničena i korelacija palatalnosti /dʲ/, /tʲ/, /ň/, /l̥/ i nepalatalnosti /d/, /t/, /n/, /l/.

Slovački fonemi *d'* /dʲ/, *t'* /tʲ/ su prema načinu tvorbe okluzivni, a prema auditivnom dojmu eksplozivni. Što se zvučnosti tiče, *d'* /dʲ/ je zvučan, a *t'* /tʲ/ je njegov bezvučni korelat (npr. *d'akovat'* "zahvaljivati", *t'ava* "deva"). Ta su dva slovačka glasa najbliža hrvatskim palatalima *đ* /ǰ/ i *ć* /č/ koji su također u korelaciji zvučnosti i bezvučnosti. Ipak *d'* /dʲ/, *t'* /tʲ/ i *đ* /ǰ/, *ć* /č/ nisu istovrijedni. Glasovi *d'* /dʲ/, *t'* /tʲ/ nisu izgovorom istovrijedni ni sa skupinom glasova *dj* ili *tj* u hrvatskome, kako se u stručnoj literaturi često preporučuju izgovarati.²⁵ To znači da, razlikujući se međusobno po načinu artikulacije, slovački zapornici *d'* /dʲ/, *t'* /tʲ/ nemaju ekvivalenata u hrvatskome, kao što ni hrvatski slivenici *đ* /ǰ/ i *ć* /č/ nemaju ekvivalenata u slovačkome.

3.4.3. Slovački /d/, /t/, /n/, /l/ ispred e, i, í, ie, ia, iu

Suglasnici /d/, /t/, /n/, /l/ ispred *e, i, í, ie, ia, iu* izgovaraju se kao [dʲ], [tʲ], [ň], [l̥], iako se pišu bez dijakritičkoga znaka, npr. *deti* [d'e'ti] "djeca", *teta* [t'e'ta] "teta", *pekne* (adv.) [p'e'kne] "lijepo", *lebo* [l'e'bo] "jer", *rodina* [ro'd'ina] "obitelj", *nikto* [ň'nikto] "nitko", *nízky* [ň'íski] "nizak", *diet'a* [d'i'e't'a] "dijete", peniaze [pe'ň'jaze] "novac", *cvičenie, cvičeniu* (dativ) [cvi'če'ňje], [cvi'če'ňju] "vježba, vježbi". U tuđicama se /d/, /t/, /n/, /l/ ispred navedenih vokalnih fonema izgovaraju tvrdo, npr. *diktát* [diktát], *diamant* [diamant], *tip* [tip], *politika* [politika], *model* [model], *pódium* [pódium]. Osim tuđica postoje i druge iznimke, npr. /d/, /t/, /n/, /l/ tvrdo se izgovaraju i u pokaznim zamjenicama *ten* [ten] "taj", *tie* (nom. mn. ž. r.) [t̥ie] "tê",

²⁵ Npr. Josip Andrić (1942: 35) navodi neispravan izgovor slovačkih *d'* [dʲ], *t'* [tʲ] kao *dj, tj* u hrvatskome: "Primjeri: deň (čitaj: djenj – dan), desať (čitaj: djesatj = deset), [...] diet'a (čitaj: djijetja = dijete), telo (čitaj: tjelo = tijelo), [...]" Na str. 34 J. Andrić hrvatskim govornicima detaljnije objašnjava izgovor slovačkih suglasnika *d', t' i l'*: "Treba paziti i na izgovor suglasnikâ **d', t', l'**, jer se razlikuju od izgovora sličnih hrvatskih suglasnika. Suglasnik **d'** ne smije se nipošto izgovarati kao hrvatski **đ**, nego više kao **dj**, kako ga imamo u hrvatskim riječima djevojka, djetelina, djever, djelo. No ipak je slovački **d'** različan od hrvatskoga **dj**, od kojega se tek malo priklanja suglasniku **đ**, ali vrlo malo, jedva osjetljivo. Suglasnik **t'** se izgovara kao **tj**, kako ga imamo u hrvatskoj riječi tjerati, ali se ipak ponešto priklanja našem suglasniku **ć**, no sasvim malo i jedva osjetljivo, po prilici onako, kako hrvatski Primorci izgovaraju **ć**, samo je slovački **t'** još i od toga mekši. Suglasnik **l'** ne izgovara se posve kao hrvatski **lj**, nego mekše, to jest ostaje više kao glas **l** s laganim dodatkom glasa **j**. Na primjer: ľudia (= ljudi) ne izgovara se sasvim ljudja, nego više kao l-judja, premda ni tim još nije točno označen izgovor, koji se samo slušanjem dade naučiti, jer je suglasnik **l'** jedna od posebnih osobitosti slovačkog jezika." Možemo se složiti s time da je "**l'** jedna od posebnih osobitosti slovačkog jezika" koja se stalno naglašava(la) prije svega u usporedbi s češkim jezikom. U usporedbi s hrvatskim jezikom to ne vrijedi. Slovački suglasnik *l' /l̥/* i hrvatski *lj /l̥/* razlikuju se samo grafemski, ali ne i fonetski, tj. ne u izgovoru. Drugi je problem kad uzmemo u obzir regionalne varijantne izgovore tih suglasnika, kako u jednom, tako i u drugom jeziku.

teraz [teras] "sada", u nekim brojevima – *jeden* [jeden] (ali *sedem* [sed'em]), te u oblicima nom. mn. m. r. pridjeva (i glagolskih trpnih), npr. *pekni* [pekni] "lijepi" itd.

Alveopalatalni "meki" *l'* ima u izgovoru svoju varijantu, ispred *e, i, í, ie, ia, iu* može biti i "polumek", tj. samo djelomično umekšan (palataliziran), npr. *alebo* "ili", *ale* "ali", *liek* "lijek", *lipa* "lipa".²⁶ Ipak, u slovačkoj govornoj praksi u ovoj se poziciji često zamjenjuje i realizira kao tzv. "tvrđi" alveolarni suglasnik *l /l/* (u hrvatskoj fonetici se *l /l/* označava kao dental ili alveolar).²⁷ Do toga dolazi pod utjecajem regionalnih govora, posebno zapadnoslovačkih (uključujući glavni grad Bratislavu), u kojima fonem */l'/* ne postoji (za razliku od srednjoslovačkih i istočnoslovačkih govora). Preko masovnih medija kao što su televizija ili radio prestižan "Bratislavski govor" bez tzv. mekanoga */l'/* proširuje se i na književni jezik. Nerealiziranje fonema */l'/* i njegovo zamjenjivanje s */l/* u slovačkome govoru (pogotovo kod mlađe generacije) možda čak i prevladava, ali na književnojezičnoj se razini ipak smatra ortoepskom (naravno, u pismu i pravopisnom) pogrješkom. Ta dva samostalna fonema imaju funkcionalno značenje i zato je bitno tu razliku sačuvati barem u slučajevima kao što su npr. *lavica* "klupa" – *l'avica* "ljevica", *lad* "sklad" – *l'ad* "led", *rola* "rola, uloga" – *rol'a* "polje", *osol* "posoli", imperativ glagola *osolit'* (posoliti) – *osol* "magarac".

3.4.4. Slovački *h /h/* ≠ hrvatski *h /h/*

Slovački *ch /x/* = hrvatski *h /h/*

Hrvatski fonem *h /h/* odgovara slovačkome *ch /x/* (hrv. *h*vala, slov. *ch*vála), od kojega se razlikuje samo grafemski. Slovački fonem *h /h/* kao zvučni korelat bezvučnoga slovačkoga *ch* nema ekvivalenta u hrvatskome. Slovački fonem *h /h/* podrijetlom odgovara hrvatskomu glasu *g /g/* (*noha* – noga, *hlava* – glava, *sneh* – snijeg). U hrvatskome ne postoji zvučni korelat bezvučnoga *h /h/*.

Slovački		Hrvatski
<i>h /h/</i>	: <i>ch /x/</i>	= Ø : <i>h /h/</i>
zvučni	: bezvučni	= zvučni : bezvučni

Dok se hrvatski i slovački tjesnačnici *h /h/* i *ch /x/* ostvaruju iza tvrdoga nepca, tj. na mekom nepcu (velarni), slovački *h /h/* ostvaruje se u donjem dijelu grkljana. Artikulacija ovoga grkljanskoga (laringalnoga) suglasnika dosta je naporna. Artikulira se s pomoću resica i

²⁶ O tome usp. Král 2009: 68–69.

²⁷ Usp. Jelaska 2004: 50.

hrskavica u grkljanu, pri čemu je potrebna velika količina izdisajne struje da resice počnu titrati i da se izgovori zvučan glasnik. Izgovor glasnika /h/ [h] zahtijeva više zračne struje od svih slovačkih glasnika.

4. Umjesto zaključka: hrvatski i slovački kao strani jezici u izgovoru Hrvata i Slovaka

Poznato je da moguće poteškoće pri svladavanju stranih jezika obično nastaju oko određenih pojava koje u vlastitom jeziku ne postoje. Pri svladavanju slovačkoga jezika kao stranoga pojavljuje se za hrvatske izvorne govornike, kao i za slovačke izvorne govornike pri svladavanju hrvatskoga jezika, nekoliko problematičnih posebnosti na pravopisnoj i fonetskoj razini:

4.1. Dugi samoglasnici

Izgovor slovačkih dugih samoglasnika sam po sebi s fonetskoga aspekta ne predstavlja problem za hrvatske govornike koji uče slovački kao strani jezik. Problematičnim se pokazuje njihovo ostvarivanje u govoru, u kojem se dužina povezuje s drugim prozodijskim obilježjima (npr. s naglaskom). Izvorni hrvatski govornici slovačke duge samoglasnike često krata. Čini se da im razlika između kratkoga i dugoga samoglasnika, a posebno između kratkoga naglašenoga i dugoga nenaglašenoga samoglasnika (*pekný* "lijepi") u slovačkome nije dovoljno primjetna. Budući da je u slovačkome naglasak uvijek na prvom slogu, hrvatskim izvornim govornicima problematično je ostvarivanje slovačkih dugih samoglasnika iza naglaska. S time je povezan i pravopisni problem s dugim samoglasnicima. Dok se u izgovoru dugih samoglasnika još može tolerirati njihovo kraćenje, u slovačkome pravopisu to nikako nije dopušteno, zbog čega pisanje dugih samoglasnika u slovačkome za hrvatske studente predstavlja jedan od najvećih problema. Obvezatno pisanje dugih samoglasnika u slovačkome ne smije se miješati s fakultativnim označivanjem naglaska u hrvatskome. Nasuprot tomu, za slovačke je govornike najveći problem usvajanje hrvatskoga naglasnoga sustava.

4.2. Samoglasnik /ä/ [æ] i grafemi y, ý, x

Samoglasnik /ä/ kao i grafemi y, ý za hrvatske govornike ne predstavljaju na fonetskoj razini nikakav problem, jer se samoglasnik /ä/ u slovačkoj praksi najčešće ostvaruje kao fonem /e/ [e], a grafemi y, ý označavaju i foneme /i/, /í/ kao i, í. Ostvarivanje ä i y, ý u slovačkome jeziku spada više-manje u pravopisnu problematiku. Riječi u kojima se u korijenu

piše *ä* ili *y*, *y* treba posebno usvojiti (naučiti napamet).²⁸ I s pisanjem *x* u slovačkim tekstovima hrvatski govornici mogu imati problema (usp. Andrić u napomeni 5), jer su navikli i naučili pisati tuđice sa skupinom znakova za odgovarajuću glasovnu kombinaciju. Međutim, to se pokazuje problematičnijim u suprotnom smjeru, tj. za slovačke govornike koji kad uče hrvatski moraju najprije postati svjesni koju skupinu glasova realiziraju [ks] ili [gz] da bi je u hrvatskoj riječi mogli ispravno napisati.

4. 3. Realizacija dvoglasnika *ia* /ia/, *ie* /ie/, *iu* /iu/, *ô* /uo/.

Hrvatski izvorni govornici vrlo često griješe pri izgovoru slovačkih dvoglasnika *ia*, *ie*, *iu*, *ô*, koje realiziraju kao [ija], [ije], [iju] ili [vo] umjesto [ia], [ie], [iu] i [uo], kao npr. *piatok* "petak" [pijatok] umjesto [p̩iatok], *priat'* "željeti" [prijať]²⁹ umjesto [p̩riať], *vie* "zna" [vije] umjesto [v̩ie]³⁰, *kôň* "konj" [kvoň] umjesto [k̩oň]. Na takva i druga slična ortoepska odstupanja ukazuje A. Král' i kod slovačkih govornika (Král' 2009: 43–44).³¹ Neispravan izgovor dvoglasnika može se očitovati i u pravopisu. Kompliciranim se za slovačke govornike pokazuje i ostvarivanje hrvatskoga dvoglasnika, posebno u pisanim tekstovima.

4. 4. Suglasnici

Za slovačke izvorne govornike pokazuje se teškim ostvarivanje glasova *ď* /ǰ/ i *č* /č/, a za hrvatske govornike naporno je ostvarivanje slovačkih glasova *d'* /d'/ i *t'* /t'/. Vrlo teško, a u prosjeku čak i nemoguće, za hrvatske izvorne govornike u odrasloj dobi je svladavanje slovačkoga glasa *h* /h/ te njegovo razlikovanje u govoru od bezvučnoga korelata *ch* /x/.

²⁸ Riječi u kojima se u korijenskim morfemima piše *ä* ili *y*, *y* navedene su npr. u *Pravidlá slovenského pravopisu* 2000.

²⁹ U slovačkome postoji i glagol *prijať'* [prijať'], ali s drugim značenjem ("primiti").

³⁰ Izgovor [vije] imaju dva druga glagola, *vije* (3. os. sg. od glagola *vit'* "viti, plesti npr. vijenac") i *vyje* (3. os. sg. od glagola *vyť'* "zavijati, tuliti").

³¹ Upravo takav izgovor [ija], [ja] preporučuju hrvatskim učenicima npr. Žagarová, Pintarić 1998, Andrić 1942.

5. Prilog

Slovačka abeceda

A a a	Á á á	Ā ā široké e	B b bé	C c cé	Č č čé	D d dé	Ď ě ďé	DZ dz dzé	DŽ dž džé
E e e	É é é	F f ef	G g gé	H h há	CH ch chá	I i i	Í í í	J j jé	K k ká
L l el	Ĺ ľ dlhé el	Ľ ľ el'	M m em	N n en	Ň ň eň	O o o	Ó ó ó	Ô ô uo	P p pé
Q q kvé	R r er	Ř ř dlhé er	S s es	Š š eš	T t té	Ť ť ťé	U u u	Ú ú ú	V v vé
W w dvojitě vé	X x iks	Y y ypsilon	Ý ý dlhý ypsilon	Z z zé	Ž ž žé				

Hrvatska abeceda

A a a	B b be	C c ce	Č č če	Ć ć će	D d de	DŽ dž dže	Đ đ đe	E e e	F f ef
G g ge	H h ha	I i i	J j je	K k ka	L l el	Lj lj elj	M m em	N n en	Nj nj enj
O o o	P p pe	R r er	S s es	Š š eš	T t te	U u u	V v ve	Z z ze	Ž ž že

Slovačka pisana abeceda³²:

Hrvatska pisana abeceda³³:

³² Preuzeto iz: <http://www.ucebne-pomocky.sk/>; 31.8.2012.

³³ Preuzeto iz: *Hrvatski pravopis 2007 i Hrvatski pravopis 2010.*

Pisana:

A a B b C c Č č Ć ć D d Dž dž Đ đ Ě ě F f
G g H h I i J j K k L l Ľ ľ M m N n Ń ń
O o P p R r S s Š š T t U u V v Z z Ž ž

1. A a	11. G g	21. O o
2. B b	12. H h	22. P p
3. C c	13. I i	23. R r
4. Č č	14. J j	24. S s
5. Ć ć	15. K k	25. Š š
6. D d	16. L l	26. T t
7. Dž dž	17. Ľ ľ	27. U u
8. Đ đ	18. M m	28. V v
9. Ě ě	19. N n	29. Z z
10. F f	20. Ń ń	30. Ž ž

6. Literatura

- Andrić, J., 1942: *Slovnica slovačkog jezika*, Izdanje Hrvatsko-slovačkog društva, Zagreb.
- Babić, S., M. Moguš, 2010: *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb.
- Badurina, L., I. Marković, K. Mićanović, 2007: *Hrvatski pravopis*, Matica Hrvatska, Zagreb.
- Barić, E., M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, 1997: *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Brozović, D., 1991: Fonologija hrvatskoga književnog jezika, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU – Globus, Zagreb, 379–452.
- Habijanec, S., 2008: Fonološki opis hrvatskoga dvoglasnika i slovačkih dvoglasnika, *Govor* XXV, 1, 45–54.
- Jelaska, Z., 2004: *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: Glasovi, slogovi, naglasci*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Kráľ, Á., 2009: *Pravidlá slovenskej výslovnosti*, Matica slovenská, Martin.
- Kráľ, Á., J. Sabol, 1989: *Fonetika a fonológia*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

- Kursar, M., D. Sesar, 2005: *Slovačko-hrvatski i hrvatsko-slovački praktični rječnik s gramatikom*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ligorio, O., 2009: Izgovor glasa *o* u dubrovačkome govoru, *Filologija* 52, 87–90.
- Mistrík, J., 2002: *Lingvistický slovník*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- Ondruš, Š., J. Sabol, 1987: *Úvod do štúdia jazykov*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- Pauliny, E., 1979: *Slovenská fonológia*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- Petrović, B., E. Pavlinušić 2009: Imenice sa slogotvornim *r* u hrvatskome sklonidbenom sustavu. *Hrvatski*, VII, 1, 143-172.
- Pranjković, I., 1998: Je li dugi refleks jata fonem ili morfonem?, *Jezik*, LXV, 5, 192–195.
- Pravidlá slovenského pravopisu*, 2000: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, SAV, Bratislava.
- Sabol, J., 1989: *Syntetická fonologická teória*, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, SAV, Bratislava.
- Sičáková, Ľ., 2002: *Fonetika a fonológia pre elementaristov*, Náuka, Prešov. Dostupan: <<http://www.unipo.sk/public/media/11339/fonetikaIIIa.pdf>>
- Silić, J., 2000: *Hrvatski jezik 1*, Školska knjiga, Zagreb.
- Sokolová, M., 2002: Hláskoslovné špecifiká západoslovanských jazykov, *Fónické javy v slovanských jazykoch*, Zborník referátov. XII. medzinárodná konferencia Medzinárodnej komisie pre fonetiku a fonológiu slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov, Prešov, 17.–19. septembra 1996, Náuka, Prešov.
- Sokolová, M., K. Musilová, D. Slančová, 2007: *Slovenčina a čeština. Synchronne porovnanie s cvičeniami*, FF UK, Bratislava.
- Škarić, I., 2009: *Hrvatski izgovor*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Žagarová, M., A. Pintarić, 1998: O nekim sličnostima i razlikama između hrvatskoga i slovačkoga jezika, *Jezikoslovlje* 1, 1, 129–134.